

УДК 37.017.92

ПРОПЕДЕВТИКА ІЛЮСТРУВАННЯ ТА СТВОРЕННЯ МАКЕТУ КНИГИ ДЛЯ ДІТЕЙ "ЛЕГЕНДИ РІДНОГО КРАЮ"

Кардашов Володимир Миколайович Доктор філософії в педагогіці,
професор кафедри дизайну Інституту дизайну, архітектури і журналістики

Демиденко Олександр Іванович

Професор кафедри «Дизайн»НУ «Запорізька Політехніка»

Капшук Вероніка Миколаївна

Магістрант кафедри «Дизайн»НУ «Запорізька Політехніка»

Анотація.

Один з основних складових національної культури є завдання розвитку поколінь на основі загальнолюдських моральних цінностей і поваги до історії, культури, традицій рідного краю. Народна культура й мистецтво, зокрема, в українській глибинці не повинна виживати лише за рахунок власної ініціативи окремих носіїв фольклору, педагогів та народних митців.

Графічний етнодизайн володіє невичерпним потенціалом та джерелом натхнення для сучасних графіків та митців, виховує в молоді етноестетичні почуття, розвиває творчу уяву, працелюбність, любов до природи рідного краю.

Ключові слова: *легенда, ілюстрація, художній образ, дизайн-проект, українська література, графіка, образ книги, педагогіка, естетика.*

Традиційна українська художня культура, котра охоплює образотворче музичне, театральне, поетичне, танцювальне мистецтво та ін. Широко і всебічно розкриває духовні аспекти життя та ідеалів народу. Усі ці види

мистецтва взаємодоповнюються й розвиваються на основі спадковості культурних традицій. Самореалізація колективної народної творчості українців розкривається в здобутках духовної культури та традиціях народу, які залучають при цьому і сферу педагогічних і наукових знань, етичних переконань, естетичних поглядів, смаків, звичаєво-обрядові аспекти та ін. Традиційне українське народне мистецтво — це мистецтво створене генієм усього народу за довгі віки існування нації. Зневажливе ставлення до народної мистецької спадщини спричинилося до того, що вона майже зникає, а наше українське сучасне мистецтво, яке перестало житись народним – втрачає найголовнішу суть і ознаку справжнього мистецтва.

Окремим жанром оповідальної творчості українського народу є легенди. У легендах переважає ймовірне, фантастичне. Вони схожі з казкою своїм незвичайним, дивовижним в поєднанні з реальним. У легендах жива дійсність пояснюється давніми міфічними і пізнішими християнськими уявленнями і віруваннями про надлюдські істоти і потойбічні сили. Однак в легендах непізнані явища і суспільні події витлумачуються з явною установкою на достовірність [7].

Існують ігрові, трудові пісні, календарно-обрядову поезію, малі фольклорні жанри, казки, міфи, перекази, притчі, легенди. Але щоб привабити дітей до цієї важливої частини українського народу зробити відповідні красиві книги, які зацікавлять дітей.[10].

Мета. Підкреслюючи важливість ознайомлення дітей з легендами рідного краю, виявити особливості ілюстрування та створення макету книги для дітей "Легенди рідного краю", які містять посилання від наших предків про найважливіші людські цінності.

Матеріали та методи. Для реалізації поставлених задач були обрані наступні теоретичні методи: аналіз та узагальнення наукової літератури, виявлення особливостей ілюстрування науково-пізнавальних книжок для дітей, їх місце у масовій культурі, що протистоїть розвитку елітарній та народній культурі. та породжує проблеми їх взаємодії з іншими аспектами

духовного життя всього суспільства.

Легенда – як і переказ, покликані зберегти у народній пам'яті й передати майбутнім поколінням знання про історичне минуле народу, пояснити причини виникнення різних явищ життя і природи людини, їхню суть, зафіксувати народні уявлення наших пращурів про них. На відміну від переказів, легенди менш достовірні, у них допускається вигадане, фантастичне та неймовірне. Але поряд з цим, легенди – це не прості вигадки, адже беруть свій початок з реальних подій [11].

Легенди носять навчальний, розвивальний, виховний та повчальний характер. Вони поділяються на космогонічні, міфічні, етіологічні, апокрифічні, ономотологічні, топонімічні, зоонімічні, гідронімічні, антропонімічні, флоронімічні, історичні етногенетичні, культурологічні, соціально-утопічні тощо. За Ю. Ковалівим, “така розширена типологія жанру потребує категоріального узагальнення, тому відокремлюють три основні групи: космогонічні, апокрифічні, героїчні” [7].

Українські легенди стали записуватися у 19 столітті порівняно пізно. Перші записи здійснені в 40-х роках XIX століття письменниками Г. Квіткою-Основ'яненком, М. Максимовичем, І. Срезневським Л. Боровиковським, вони містяться у збірці П. Чубинського “Праці етнографічно-статистичної експедиції російського географічного товариства в Західно-Руський край” (1878). Помітним явищем у слов'янській фольклористиці стало видання М. Драгоманова “Малоруські перекази й оповідання”. Казки та легенди ввійшли до великого наукового видання “Етнографічних матеріалів, зібраних в Чернігівській та сусідніх з нею губерніях” Б. Грінченка (1895-1899 рр.), до “Етнографічних матеріалів з Угорської Русі”. З'явилися збірники І. Манжури, Ю. Яворського, Ігнатія з Нилевич, Б. Грінченка, В. Гнатюка, А. Кримського, М. Возняка. Зокрема, академік М. Возняк підкреслює, що національне в українській легенді проявляється в етимології її персонажів, у вияві елементів народних традицій, у мові [1].

Ілюстрування класичних зразків української літератури (Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, М. Коцюбинського та багатьох інших авторів) демонструє загальний розвиток мистецтва графіки, який пройшов кілька етапів у контексті радянського художнього мислення (1950-ті – 1980-ті роки), почало видозмінюватися та з шукати нові засоби виразності та, зрештою, увійшло у стадію сучасного розвитку в 1990-х – 2010-х роках. Починаючи з 1950-х років, саме ілюстрування книги для дітей стало справжнім експериментальним художнім простором, у контексті якого формувалися нові творчі ідеї, стилістичні рішення, відбувався пошук нової образності та графічної форми.

У своїй сукупності українські легенди являють собою доволі струнку світоглядну систему; всі вони перейняті одним духом, усі стягнуті і злиті однією спільною ниткою.

Є також книги присвячені дизайну книги до групи джерел було віднесено дослідження, присвячені дизайну книги, в яких розглядаються образотворчі риси книжкової графіки для дітей, що ґрунтуються на аналізі соціокультурних взаємин у суспільстві, яке виступає «замовником» певної естетики. У такому контексті одним із перших досліджень варто назвати дисертацію І. Нілової «Художні компоненти в структурі навчальної книги» (1997 р.). Авторка узагальнила психолого-педагогічний досвід роботи із дитячими аудиторіями на основі ілюстрованої дитячої книги переважно другої половини ХХ ст. Аналізуючи навчальний процес, І. Нілова розглядає дитячу книгу чи як не головний інструмент інтелектуального розвитку, зосереджуючись на взаємозв'язку композиційно-структурної побудови навчальної книги для дітей із художніми компонентами книги як структурного цілого [6].

Ознайомлення з такими легендами спонукає дитину глибше пізнавати навколишній світ, рідний край, вивчати власної родини. Це виховує почуття патріотизму, національну гідність, історичну шану, повагу до родини, бажання відкривати для себе новий світ пізнання.

Приваблює молодшого школяра легенда “Берегиня”. Вона починається такими словами: “Оселя – то священний вогонь душ дідів-прадівів, який

палахкотить в оселі! Мамина пісня – то священний небесний вогонь душ дідів-прадівів, що горить у ній! Квітка, колодязь, журавель у небі, бабусина вишиванка, дідусева казка, вірність, віра, любов – священний вогонь душі Березині” [8]. Чи може слово містити ще більшу глибину, так плідно западати у серце, як те, що висловлене в легенді “Берегиня”? Дитина, яка читала ці слова, не зможе зрадити Батьківщину, родину та друзів. Вона усвідомлює, що затишок – це злагода, спокій, чистота та відповідальність.

Легендами цікавилися науковці М. Драгоманов, О. Афанасьєв, Д. Яворницький, В. Гнатюк, В. Давидюк та інші. Це найпоширеніший жанр середньовічної писемності, започаткований у VI ст. Вважають, що на формування легенди вплинув християнський світогляд - набувши ознак дидактичної прози, розповсюджувались у вигляді збірників повчальних творів про духовних подвижників[10].

Спочатку легенда мала нараційну, прозову форму, пізніше до неї додавали віршові та драматичні вставки панегіричного, куртуазно-релігійного змісту. Її мотиви використовувалися в апокрифах, містеріях, міраклях, мораліте, лицарських романах, новелах, іконописі. У давньоукраїнській літературі, крім патериків, прологів, з’являлись оригінальні тексти на зразок Києво-Печерського патерика “Неба нового ” (1665) Іоанікія Галятовського чи “Руна орошеного” (1683) Дмитра Туптала Ростовського [4]. Легенда найповніше розкрила жанрові можливості у фольклорі, де поняття вживаються на означення народних оповідань про чудесні явища, що вважаються достовірними.

Хоча події у легенді нерідко перебільшуються, у народній свідомості вона все ж сприймається як достовірна розповідь, що відрізняє її від звичайної казки, а фантастичний зміст легенди трактується як диво, творене незвичайними людьми. Фантастика і вимисел легенди – саме ті чинники, за допомогою яких неясне стає зрозумілим, а неможливе – досяжним.

У своїй сукупності українські легенди являють собою доволі струнку світоглядну систему; всі вони перейняті одним духом, усі стягнуті і злиті

однією спільною ниткою. Основними характерними елементами сучасного етно дизайну в ілюструванні книг є фольклор, менталітет, артефакти автентичної культури.

**Рис.1 "Легенди рідного краю" Авторський дизайн-проект книги
В. Капшук**

Розкриваючи «етнічне» в ілюструванні книг, ми розкриваємо себе та продовжуємо життя країни, її народу як етносу. Використання прикладів етнічної культури Запорізького краю під час дизайн-проектування книги, яка зараз повинна стрімко відроджуватися та сигналізувати про гостру потребу у збереженні ідентичності України, і це є назрілою проблемою.

Значний внесок у висвітлення питання про розвиток дитячої книжкової ілюстрації зробив М. Гнатюк. Узагальнюючим результатом його розвідок стала публікація, присвячена традиції ілюстрування дитячої літератури в Україні. У ній автор розглядає основні етапи розвитку книжкової ілюстрації з часів «Букваря» Івана Федорова, оглядово висвітлює творчість видатних художників, що працювали в галузі книжкової ілюстрації, стверджуючи, що «Галичина – головне місце виникнення і розвитку української дитячої книжкової ілюстрації». М. Гнатюк називає такі знакові постаті, як Г. Нарбут, М. Жук, П. Ковжун, О. Судомора, М. Бойчук та ін., зусиллями яких формувалася

національна книга першої третини ХХ століття, в тому числі й дитяча. Розглядає доробок О. Кульчицької, В. Касіяна, С. Караффи - Корбут, М. Яціва, І. Остафійчука, І. Пеника, Г. Якутовича, що вже склав «золотий фонд» національної дитячої книги.

Ми бачимо сучасні завдання дослідження проблеми-не ігнорувати традиції, а допомагати їх відтворенню на високотехнологічному рівні. Це відповідає вимогам часу, це спосіб збереження нації у глобалізованому світі.

В своєму проєкті під час створення ілюстрацій дитячої книжки, ми намагаємось створювати простір образів, який суттєво впливав би на формування у юного читача уявлень про рідну культуру, сприяв формуванню відчуття причетності до вітчизняної культурної спільноти. Образи літературних персонажів, світ їхнього існування з власними улюбленими кольорами, характерними їх сполученнями, форми, пластика, викликає емоційний відгук, закарбовується у пам'яті на рівні асоціацій та почуттів, створюючи підмурок для будови національної ідентичності особистості.

Результати нашого пропедевтичного наукового дослідження можуть бути використані в науково-теоретичних роботах, що стосуються питань ілюстрування дитячих книг. Здобутки даної розвідки будуть корисними як для фахівців-практиків, так і для теоретиків образотворчого мистецтва та дизайну, оскільки сприятимуть формуванню нових поглядів на типологію та класифікацію ілюстрацій українських дитячих книг і становлять предмет для наукової дискусії в професійному середовищі. Крім того, здійснена наукова робота може скласти базовий матеріал для написання лекційних спецкурсів з історії графіки, дизайну книги профільних навчальних закладів, укладення навчальних посібників, підручників, енциклопедій і словників. Деякі висновки Основні положення до нашого дослідження можуть бути використаними при написанні окремих розділів з історії українського мистецтва (української графіки), історії дизайну.

Дослідивши роботи митця В.Л. Литвиненка, який розглядає художньо-образну складову дитячої книги як феноменологічний компонент, пов'язуючи

Його із питанням типології функціонування дитячої книги ми робимо висновок, що художня сутність дитячої книги не може бути розглянута за межами онтології книги (або в рецепції авторки – сутнісної функції), адже мислення образами та формулювання відношення до світу через художньо-естетичні узагальнення специфікою власне дитячого читання. З іншого боку, нам видається некоректним тлумачення художньої складової дитячої книги як такої, що не має відношення до процесу соціалізації, оскільки художні засоби та естетичні показники є так само важливим компонентом входження у суспільство, як і інтелектуальне зростання або комунікація із соціальним оточенням [8]. Найбагатшим пластом української культури є усна народна творчість, яка містить основи буття, культури, вірування, звичаїв, цінностей, які дійшли до нас із далеких глибин. Найглибшої історичної глибини збереження української спадщини сягає український фольклор.

Упродовж віків в Україні викристалізувався педагогічний досвід народу, втілений у його мудрості, вміннях і навичках виховання наступних поколінь. Цей досвід відображений Тому ми проводимо конкурси дитячої творчості, написання ними віршів, казок, малюнків. Така робота поєднана з обрядами і традиціями. Про виховання складено безліч приказок та прислів'їв, казок, легенд, тощо. Народна педагогіка будить розум, спонукає дитину замислитися над невідомими явищами, почуттями людей. Дитячий фольклор настільки різноманітний, оригінальний і багатожанровий, що потребує окремої розмови. Така робота збагачує творчу уяву дитини, виробляє навички усного мовлення, дотепність, будить фантазію, гумор, природний потяг до спілкування. Діти люблять народні забави, ігри, пісні, казки, легенди, загадки, тощо, а їх вивчення виробляє пошану до народної мудрості, збагачує пам'ять, прилучає до культурних джерел свого етносу. Долучення до глибин народної мудрості в сучасній школі – справа не лише важлива, але й складна [9]. Підтримання національно-етнічної ідентифікації дозволяє розширити творчість дизайнерів початківців, розкрити нові грані розуміння теми, через інтерпретації народної творчості в царині графічних зображень. Для усвідомлення ролі графічного

дизайну у цьому напрямку варто звернути увагу на працю В. Я. Даниленка “Майбутнє європейського дизайну: Чехія, Польща, Україна”, який наводить паралелі в розвитку дизайну трьох країнах та виявляє особливості розвитку цього напрямку мистецтва [3].

М. Я. Куленко у своєму підручнику “Основи графічного дизайну” зазначає, що є “потреба – українського національного формування та виробництва промислової продукції, конкурентоспроможної на світовому ринку товарів”; цей принцип є тотожним з впровадженням і пропагуванням української мистецької спадщини, яка позначається безпосередньо на графічних зображеннях [5].

Висновки.

Засобами етнодизайну в книжкових виданнях для дітей популяризується ідея розвитку української держави, мови та культури, національної єдності. Наше дослідження показало дуже корисно та вкрай необхідне знайомство дітей дошкільного та шкільного віку з легендами рідного краю. Це викликало у дітей захоплення, особливі емоції, спонукало їх народознавчого пошуку, викликає бажання досліджувати історію своїх пращурів та з дитинства знайомої місцевості. А щонайважливіше, цей вид мистецтва, як ніякий інший доносить у свідомість покоління саме ті важливі моральні та духовні цінності. Розкриваючи «етнічне» в ілюструванні книг ми розкриваємо себе та продовжуємо життя країни як етносу, як самовитої, незалежної держави, як єдине і неповторне явище. Використання прикладів етнічної культури Запорізького краю під час дизайн-проекування книги та, яка стрімко розвивається та сигналізує про гостру потребу у збереженні ідентичності України, і це є назрілою проблемою, яку необхідно вирішувати кожен день. Тут і зараз допомагати її відтворенню, на високотехнологічному рівні, що сьогодні є дуже актуально. Це відповідає вимогам часу, це спосіб збереження нації у глобалізованому світі. Це саме те, що допоможе нам бути не сірою масою-«какая різниця», а відрізнятись від інших нашим, неповторним побутом і

духовністю. Отже, вивчення легенд сприяє гармонійному розвитку особистості, формує у школярів кращі якості майбутнього громадянина України.

Список використаних джерел:

1. Войнович В. Міфи та легенди давньої України. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 392 с.
2. Возняк М. Українські народні казки та легенди. – К., 2007. – 354 с
3. Даниленко В. Я. Майбутнє європейського дизайну: Чехія, Польща, Україна / В. Я. Даниленко. – Х.: Колорит, 2007. – 197 с., іл.
4. Драгоманов М. Малорусские народные предания и рассказы. – К., 1876.
5. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну: Підручник /М. Я. Куленко. – К.: Кондор, 2006. – 492 с.
6. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 608 с.
7. Токар М. І. Генеза художнього ілюстрування дитячої книги 1991– 2000 років. / Марина Токар // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : збірник наукових праць Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — 2017. — № 2. — С. 82–88.
8. Токар М. І. Національна складова в ілюструванні української дитячої книги у другій половині ХХ — початку ХХІ століття / Марина Токар // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : збірник наукових праць Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — 2018. — № 1. — С. 51–55.
9. [Електронний ресурс]. URL://file:///C:/Users/Veron/Desktop/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82/%D0%94%D0%9E%D0%9A/znppo_2014_16_39%20(2).pdf)
10. [Електронний ресурс]. URL: //file:///C:/Users/Veron/Desktop/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82/%D0%94%D0%9E%D0%9A/znppo_2014_16_39%20(2).pdf)

11. [Электронный ресурс]:

URL: <http://traditions.in.ua/usna-narodnatvorchist/lehendy>).